

A POLITIKAI VEZETÉS ÉS A RENDSZERSZINTŰ GONDOLKODÁS ELLENTMONDÁSAI¹

Király Gábor

(Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem)

Köves Alexandra

(Budapesti Corvinus Egyetem)

Balázs Bálint

(Környezeti Társadalomkutatók – ESSRG)

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmányban amellet érvelünk, hogy a fenntarthatóság elveinek megfelelő szakpolitikák nem azért nem valósulnak meg, mert a politikai vezetők nem rendelkeznek az ehhez szükséges rendszerszintű szemlélettel és az előrettekintés képességével. A politikai túlélés motívumán túl érdemes annak a megértésére törekedni, hogy a vezetők hogyan gyűjtenek és dolgoznak fel információkat; valamint arra, hogy a rendszerszintű szemlélet milyen módon formálja a vezetők kognitív folyamatait, amikor a feldolgozott információk alapján szakpolitikai beavatkozásokat mérlegelnek. Másrészt azt is fontos kiemelni, hogy a vezetők nem „önmagukban állnak”, hanem részesei intézményi és politikai környezetüknek, amelyek erős hatással vannak politikai döntéseikre és gyakorlataikra. A tanulmányban úgy érvelünk, hogy a politikai szabályrendszer jelenlegi keretei között a politikai vezetők fő motivációja politikai túlélésük esélyeinek növelése, amelyhez felhasználják a rendszerszintű gondolkodás nyújtotta lehetőségeket. Azáltal, hogy rámutatunk, hogy ez a motiváció milyen módon határozza meg a környezeti szakpolitika formálódását, ez a tanulmány ahhoz a kutatási irányhoz kíván hozzájárulni, amely egy fenntarthatóságra törekvő politikai vezetés lehetőségeit keresi.

Kulcsszavak: rendszerszintű gondolkodás ■ politikai vezetés ■ politikai túlélés ■ környezetpolitika ■ környezeti minőség

Tanulmányunk a fenntarthatóság felé való átmenet vizsgálatokhoz kapcsolódva azt a normatív kérdést tárgyalja, hogy milyen körülmények hatására válik ökológiailag üdvössé a politikai döntéshozatal. Lehetséges-e egyáltalán, hogy a politikai vezetők saját politikai intézményeik szabályai alapján a fenntarthatósággal foglalkozzanak? Milyen alapon várható el a fenntartható átmenetet kereső politikai vezetőktől, hogy a politikai döntéshozás folyamatában kutatási eredményekre és a szakértői értékelésekre alapozva aktívan hozzájáruljanak a környezeti szempontból kívánatos politikai intézkedések kidolgozásá-

hoz? Lehet-e jobb a közpolitika, ha rendszerszintű gondolkodáson alapul, ha a fontos és jól megalapozott fenntarthatósági kutatások eredményei közvetlenül és átláthatóan jutnak el a politikai döntéshozókhoz, és az érintettek széles körét bevonják a döntésekbe (Beierle–Crayford, 2002; Grin és mtsai, 2010)? S ha nem, akkor a környezettudatos politikák sikerét szem előtt tartva, annak milyen kognitív és intézményes okai vannak?

Érvelésünk szerint, a politikai vezetők rendszerszintű gondolkodását három egymással kölcsönhatásban lévő szűrő (egy kognitív, egy intézményi és egy politikai filter) befolyásolja, ami nagyrészt megmagyarázza, hogy a fenntarthatósággal kapcsolatos alaposabb ismeretek miért nem eredményeznek automatikusan jobb szakpolitikát is. Jelen tanulmány angol változatában (Király és mtsai, 2017) részletesen bemutattuk a politikai szűrő szerepét, amely nem csupán a másik két szűrőre van hatással, hanem önmagában is döntő szűrőként működik. Az azonban – a jelen tanulmány potenciális olvasóitól eltérően – nem kiemelten a politológiában jártas szakértőknek íródott, így ott szükség volt jobban kitérni a politikai szűrő hátterére. Ebben a tanulmányban azonban a kognitív (pl. Dodds, 2005; Gifford, 2011) és az intézményi filterek (pl. Bromley, 2006; Ostrom, 2005) szerepének részletes bemutatása a célunk. A szelektor-elméletet használva kiindulópontnak (De Mesquita és mtsai, 2003; Nagy–Dessewffy, 2012; Bozóki, 2013) a tanulmány mellett érvel, hogy a politikai vezetők még akkor sem szükségszerűen lesznek képesek jobb és fenntarthatóbb politikák bevezetésére, ha megkapják az összes lényegi, vizsgálatokkal alátámasztott és kiegyensúlyozott információt; megértik azok relevanciáját; és képesek megküzdni saját kognitív és intézményes korlátaikkal. Ennek első és legfontosabb oka, hogy olyan intézményesült logika szerint mozognak a politikai szintéren, amelyik korlátozza őket abban, hogy valódi érdekük legyen a fenntarthatóságra összpontosító szakpolitika kialakítása és realizálása, míg ez cserébe jórészt csak azzal jutalmazza őket, hogy a hatalmat rövid és középtávon megragadhatják, illetve megtarthatják. Sőt a politikusok nem csupán követik ezeket a „politikai játékszabályokat”, de – hatalomhoz jutva – maguk is aktívan részt vesznek a politikai szintér alakításában, hogy *minimalizálják* a közösség és a környezet felől érkező negatív visszajelzéseket és kritikákat. A kognitív és intézményi korlátokra koncentrálnak az előrelátó és felelősségteljes politikai vezetők és kezdeményezések támogatásához kívánunk hozzájárulni, hogy ezek ismeretében alakíthassák ki stratégiáikat.

A tanulmány aktualitását az adja, hogy ezek a „visszajelzéseket minimalizáló” folyamatok (például a demokrácia kiüresedése vagy félautokratikus elemek visszatérése a politikai életbe) egyre hangsúlyosabban jelennek meg egyes kelet-közép-európai országokban (Greskovits, 2015). Kifejezetten erősek a kritikai hangok a Magyarországon (Kornai, 2015) és Lengyelországban (Albrecht, 2016) történt politikai változásokkal kapcsolatban. Mindazonáltal más szerzők azt emelik ki, hogy mindez nem csupán egy régiós sajátosság, hiszen a „ve-

zérdemokrácia” (Körösényi, 2005) modelljének terjedését részben a pártpolitika válsága és a tömegmédiá celebritásokra fókuszáló szemlélete segíti (Pakulski és Körösényi, 2013). A visszajelzés minimalizálásának példáit felfedezhetjük nagyobb tapasztalattal és beágyazottsággal bíró demokráciákban is, főleg, ha a Trump-adminisztrációnak a környezetpolitikában éppen végrehajtás alatt álló intézkedéseit tekintjük át. Ezek a részben tervezett, részben már folyó beavatkozások, bár több területet hátrányosan érintenek, mégis célzottan a klímakutatást és az azzal kapcsolatos tájékoztatási programokat sújtják (a Trump-adminisztráció környezetpolitikai beavatkozásaival kapcsolatban egy részletes összeállítást közöl: Greshko, 2017).

A tanulmányban röviden tárgyaljuk a rendszerszintű gondolkodás és a politikai vezetés összefüggéseit (ez a szelektori elmélet bemutatásával együtt a tanulmány angol változatában részletes kifejtésre került, lásd Király és mtsai. 2017) majd a környezettudatos politikák kognitív és intézményi érvkészteleit, a politikai szintér intézményi korlátjait vesszük számba. Végül azt vitatjuk meg, hogy miként kellene megváltoztatni a körülményeket, hogy a politikusok előrelátását és rendszerszintű intelligenciáját a fenntarthatóság fenyegető (Grint, 2005a) és folyamatos (Nill és Kemp, 2009) problémáira fókuszáljuk.

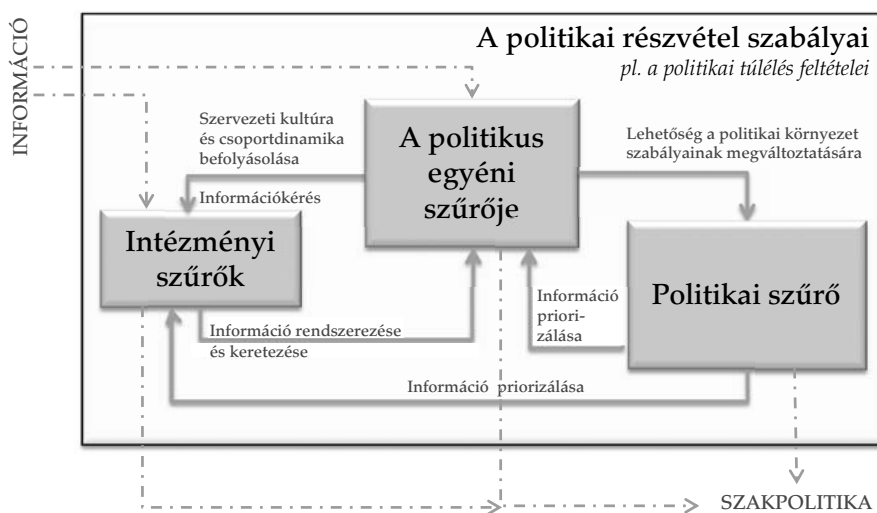
A POLITIKAI JÁTÉKTÉR SZABÁLYAI

A szelektorelmélet nem azt írja le, hogy miként *szelektálódnak* ki a felelős vezetők, hanem egy jóval pesszimistább kérdést tesz fel: miként tarthatják meg akár hosszabb távon is a politikai hatalmat olyan autoriter, felelőtlen, vagy akár egyértelműen brutális vezetők, akiket a legkevésbé sem érdekel népük jóléte. „A rossz viselkedés szinte mindig jó politikát jelent”, vagy másfelől nézve a szociálisan érzékeny viselkedés szinte mindig rossz politikát jelent – állítja De Mesquita és szerzőtársai (2003). A szerzők szerint a politikai vezetők legfőbb motivációja a hatalom megtartása, így viselkedésük és döntéseik is ebből a szempontból érthetők meg. Más szavakkal, hacsak a politikai játékszabályok nem kényszerítik rá őket, akkor nem fognak a társadalom tagjainak jólétével (De Mesquita–Smith, 2014) vagy a természeti környezet minőségével foglalkozni.

Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a politikai vezetők kulcsszerepet játszanak abban, hogy a gazdasági és társadalmi rendszereket egy fenntarthatóbb irányba mozdítsák el (MacNeill, 2007). Amint arra Redekop (2010) rámutat, a fenntarthatósággal kapcsolatban a vezetők legfontosabb jellemzője a jövőorientáltságuk. Sőt, amint azt Senge (2006) feltételezi, a környezeti problémák megoldásához a vezetőknek „rendszerszintű intelligenciára” van szükségük. Mivel a rendszerszintű gondolkodás az adott rendszer belső elemeinek összefüggéseire, valamint a rendszerek közötti kölcsönös függőségek-

re (Flood, 2002) koncentrálnak, ez a perspektíva alapvető fontosságú a fenntarthatóság irányába történő átmenetekkel (Grin és mtsai, 2010) kapcsolatos folytonosan fennálló (Nill–Kemp, 2009) és makacs (Grint, 2005a) problémák kezeléséhez. Emiatt fontos megérteni, hogy a politikai vezetők miként érik el és dolgozzák fel az információt, illetve hogy a rendszerszintű gondolkodás perspektívái (Flood, 2002) vagy a rendszerszerű közelítés keretei (Missmier és mtsai, 2010) miként segíthetik kognitív folyamataik irányítását és strukturálását.

Mindazonáltal az is érdekes, hogy a vezetők és intézményes, valamint politikai kontextusuk kölcsönösen alakítják egymást. A fenntartható politikák kialakításának és alkalmazásának kudarcai nem feltétlenül annak tudhatók be, hogy a sikeres politikai vezetők közül hiányzik a rendszerszintű intelligencia vagy előrelátás. Jelen tanulmány szerzői szerint a fenntartható politikai megoldások és a hosszú távú perspektíva hiánya sokkal inkább azzal a hatással függ össze, amelyet a jelenlegi politikai játékszabályok a vezetők valóságfelfogására, ítéleteire, politikai cselekvésére gyakorolnak. A szelektorelmélet magyarázatot kínál ezekre a folyamatokra, amikor rámutat, hogy a jelenlegi politikai kontextusban a politikai vezetők rendszerszintű gondolkodásukat arra használják, hogy saját fennmaradásuk esélyeit növeljék vele. Az 1. ábra rámutat, hogy azáltal, hogy a politikai játszma jelenlegi logikája áthatja a különböző kognitív, intézményi és politikai szűrőket, veszélyt jelent a fenntarthatóság felé mutató politikai cselekvésekre. E szűrők és a politikai cselekvésre, folyamatokra, a politikaformálásra tett hatásaik megértése átfogó képet adhat arról, hogy a felelősségteljes és fenntartható szakpolitika, és a környezettudatos vezetők miért szorulnak ki oly gyakran a politikai játéktérről.

Az ábra azt mutatja, hogy ezeket a szűrőket hogyan itatják át az aktuális politikai játékszabályok, és ez milyen hatással van az információ terjedésére és feldolgozására. Ezenfelül az ábra bemutatja a szűrők kölcsönös kapcsolatainak rendszerét is. Amint arról még szó lesz, a vezetők egyéni kognitív korlátjaira hatással van, hogy a csoport- és intézményi dinamikák szűrői, illetve a politikai szűrő miként rangsorolja a (politikailag releváns) információt. Mindazonáltal a politikai vezetők nemegyszer képesek formálni és módosítani ezeket a szűrőket, így az ő kognitív képességeik szintén hatással vannak mind a politikai, mind az intézményi szűrőre. A szerzők elismerik, hogy az áttekinthetőség érdekében modelljüket meglehetősen leegyszerűsítették. A valóság fent említett rétegei között sokkal összetettebb kapcsolatok vannak, a rétegek egymásba kapcsolódnak, és nem azonosíthatók egy az egyben valamely szűrővel, hanem állandó kölcsönhatásban állnak. Szintén az egyszerűség kedvéért a három szűrőt úgy írjuk le, mintha zárt rendszert alkotnának, amelynek egyetlen átfogó inputja az információ, és az egyetlen átfogó outputja a szakpolitika. A szaggatott vonalak azt jelzik, hogy ez távolról sem egy zárt rendszer, csupán jelen témánk nem igényel ennél összetettebb kifejtést. Az információ jellemzően az egyéni és a szervezeti szinteken kerül be a szűrőkbe, és a szakpolitikai output eredhet magától a vezetőtől, bármilyen szerveződés az intézményi szinten vagy általában véve a fenntartható szakpolitika terén szintén magában a politikai arénában generálódhat. Attól függetlenül azonban, hogy hol kerül be az információ, illetve hol alakul ki a szakpolitika, a három szűrő egymással folyamatos kölcsönhatásban van.

A következőkben azt mutatjuk be, hogy ezek a szűrők miként működnek, és milyen módon kapcsolódnak egymáshoz, amikor az információt szakpolitikává alakítják át. A szerzők elismerik azon kutatási területek fontosságát és sokszínűségét, amelyek az egyéni és csoportos döntéshozatal kognitív korlátaival foglalkoznak. Mindazonáltal jelen tanulmányban csupán néhány kulcsfontosságú tanulmányra koncentrálnunk, hogy a politikai perspektívával való kölcsönös kapcsolataikra rá tudjunk mutatni.

AZ EGYÉNI SZŪRŐ (A POLITIKAI VEZETŐ SZŪRŐJE)

A környezeti kérdések kognitív percepciói a fentebb leírt három szinten hatnak a politikusokra. Ők is ugyanazon korlátokkal szembesülnek, mint bárki más, ha a fenntarthatóság problémái kerülnek szóba. Ezek jellemzően olyan tényezőket foglalnak magukba, mint a büntudat elkerülése; a környezeti problémákkal szembeni érzéketlenség; tudatlanság; illetve a konfliktusba kerülő értékek mentén kialakuló kognitív disszonancia (Dodds, 2005) elkerülésére irányuló igyekezet. Hiszen a politikusok szintén döntéshozók, akikre hatással

van a kognitív döntéshozatali folyamatok minden olyan ellentmondása, amit a pszichológusok leírtak (Jost és mtsai, 2013). Sőt a politikusok a döntéshozók olyan speciális csoportjához tartoznak, akiknek a döntései sok érintettre hatással vannak, így – többek között – jelentős mértékben szembesülnek az elszámoltathatóság problematikájával. Gifford (2011) „a restség 29 sárkányát” azonosítja, amelyek mindegyike pszichológiai akadályt képez egy alacsonyabb szén-dioxid-kibocsátással működő világ felé vezető átmenet számára. A politikai szereplők nem csupán maguk is beleütköznek e kognitív akadályok sokaságába, de ezek az akadályok kihatnak politikai döntéshozói lehetőségeikre is.

Az információ feldolgozásának kognitív korlátai

A kognitív korlátok egyik típusa, amelyet jelen tanulmányban a kognitív és politikai szűrők kölcsönhatásának bemutatására választottunk, az információ feldolgozásának korlátozott képessége. A Giddens-paradoxon arra hívja fel a figyelmünket, hogy bár a népesség túlnyomó része elismeri a környezetpusztítással kapcsolatos veszélyeket, annak hatásait a mindennapi életben távolinak, megfoghatatlannak és érzékelhetetlennek tételezi fel, és ez visszatartja az embereket radikálisabb cselekvések támogatásától, amelyek a status quo-ra valódi hatással lehetnének (Giddens, 2009). Leiserowitz kutatásai (2006) feltárták, hogy bár az amerikaiak igencsak tudatában vannak a globális felmelegedés tényének,² és elvben erősen támogatják az ezzel kapcsolatos kormányzati intézkedéseket, elleneznek bármely közvetlen gazdasági intézkedést, amely saját életükre hatással van (így például a fosszilis energia árának emelését). A kutatás kimutatta, hogy ez az ellenállás sokkal inkább a kognitív rendszer érzelmi jellegű tényezőivel hozható kapcsolatba, mint a releváns információk analitikus, racionális feldolgozásával (Leiserowitz, 2006).

Gifford (2011) szerint a kognitív korlátok számos különféle módon akadályozzák a környezettudatos cselekvéseket. A környezeti problémákkal szembeni érzéketlenség mögött nem csak az állhat, hogy a problémákat az egyén időben és térben túlságosan távolinak érzékeli, hanem az is, hogy „túl sokat hall róluk”, miközben nem érzi, hogy ő maga bármilyen szinten hatást tudna gyakorolni rájuk. Ez a tudósok vitáival és a tudományos tudás alapvető bizonytalanságaival párosul a környezeti kérdésekben, valamint azzal az emberi hajlammal, hogy mentális nyomás alatt optimista kognitív megoldásokat keresünk, és mindez együtt egyéni szinten a cselekvés hiányának igazolásává válik (Gifford, 2011).

Egy másik típusú kognitív korlátozottság is észlelhető az információfeldolgozás és a döntéshozatali folyamatok terén. Számos kutatás mutatott rá, hogy az emberek ezekben a folyamatokban hajlamosak inkább gyors és leegyszerűsített

rúsított kognitív megoldásokat használni, mint logikus, racionális, de nehézkes megközelítést alkalmazni (Kahneman és Tsai, 2011; Kahneman, 2012; Kahneman és Tversky, 1979; Tversky–Kahneman, 1981). Így, a racionális modell – amely szerint minél több az elérhető információ, annál jobb lesz végül a döntés – érvényességével kapcsolatban komolyan kritikák vetődnek fel. Jones és Baumgartner (2005) például hosszan sorolják az információfeldolgozás azon hiányosságait, amelyek a politikai döntéshozatal során az adott témák rangsorolására hatással vannak.

Az információ feldolgozását nem csupán olyan kognitív korlátok akadályozzák, mint a szelektív figyelem, a figyelem elterelődése, vagy éppen a csekély odafigyelés, hanem komoly hatással vannak rá az érzelmi viszonyulások is. Az emberek hajlamosak alábecsülni a távolabbi jövőben bekövetkező új fenyegetéseket, és addig nem is figyelnek azokra, amíg valamiért nem érzik sürgősnek a problémát (Jones–Baumgartner, 2005). A fentiek rávilágítanak arra, hogy a környezeti kérdésekben a politikai döntéshozatalhoz szükséges információ feldolgozását nem csupán bármely döntéshozó kognitív korlátai akadályozzák, hanem azok a fenntartások is, amelyeket a környezeti problémákkal szemben bármely ember táplál. Utóbb a politikai színtérrel kapcsolatban kimutatjuk, hogy az egyéni kognitív korlátok listájához az az igény is hozzáadódik, hogy olyan problémákra fókuszálnak, amelyek politikailag kezelhetők és egyben fontosak is a közösség számára. Ez a két „szűrő”, amely egyaránt érinti a választókat és magukat a politikusokat, kölcsönösen megerősíti egymást, és akadályozza a fenntarthatóság irányába mutató politikai cselekvéseket.

AZ INTÉZMÉNYI SZŰRŐ

Grint mellett érvel, hogy a politikai vezetést nem egyéni szereplők jellemzőjének érdemes tekintenünk, hanem sokkal inkább politikai intézmények és politikai csoportok sajátjának (Grint, 2007). Bár a politikai szervezetek és a politikát alakító csoportdinamikai folyamatok a politikai vezetésről szóló szakirodalom meghatározó témái, még mindig jellemző az egyéni vezető szerepének (így személyiségének, retorikai kompetenciájának és karizmájának) túlhangsúlyozása (Dalton–Weldon, 2007). Egyre több azonban az olyan tanulmány, amelyik azt hangsúlyozza, hogy a csoportgondolkodás és a konformitás erősen meghatározzák, hogy a politikai intézmények miként szemlélik a valóságot (Janis, 1989), valamint mekkora hangsúlyt helyeznek az egymással vetélkedő értékek menedzselésére (Dahl, 1982). A következőkben néhány jellemző területet vizsgálunk, ahol a politikai intézmények akadályozzák a fenntarthatóság irányába mutató vezetést vagy a fenntarthatósággal kapcsolatos hatékony intézkedésekben való gondolkodást. Néhány empirikus példát és esettanulmányt hozunk a politikatudomány, a szociológia és a szociálpszicho-

lógia területéről, hogy bemutassuk, a politikai vezetőket hogyan befolyásolják az információfeldolgozás kollektív mintái, és ezek hogyan határozzák meg cselekvéseiket.

Információszelektálás és tagadás

Az intézményi kontextus már előre befolyásolja, hogy a fenntarthatósággal kapcsolatos kérdések hogyan kerülnek a politikusok elé. A politikai intézmények sokszor akadályozzák a fenntarthatósággal kapcsolatos témák megjelenését, ami végül diszfunkcionális politikai folyamatokhoz és elhibázott szakpolitikához vezethet. Sok esetben olyan mértékben szűkítik le az adott témát, hogy képesek akár el is nyomni a társadalom jövőjéről folyó értelmes vitát, és így nem kielégítő, vagy akár irracionális döntésekhez vezetnek (Dalton–Weldon, 2007).

A politikai szervezeteket csoportszinten érintik a valóság tagadására irányuló folyamatok is (Stoll-Kleemann és mtsai, 2001). A „restség pszichológiai sárkányait” (Gifford, 2011), amelyekről az egyéni szinten már szóltunk, a tagadás folyamatai erősítik fel. A fenntartható életformával kapcsolatos akadályokat hangsúlyozva az emberek hajlamosak eltúlozni a kényelmes életük feladásával kapcsolatos nehézségeket, másokra hárítani a cselekvés ódiúmát, és kétségeiket hangoztatni a személyes cselekvés sürgősségével kapcsolatban. Stoll-Kleemann és munkatársai (2001) emiatt is hangsúlyozzák, hogy a politikai képviselőknek következetes, céltudatos és progresszív politikai figyelemzetezéseket kell megfogalmazniuk, világos vezetési irányt kell követniük, hogy a fenntarthatóságra irányuló cselekvések és életformák felé való elmozduláshoz hozzájárulhassanak. Ugyanakkor a „kézzelfogható” intézményi mechanizmusok miatt a politikai vezetők nem képesek ennek megfelelően cselekedni. Amennyiben esély mutatkozik egy önmagát gerjesztő társadalmi változásra, vagyis egy környezettudatosabb és felelősségteljesebb lakosság megjelenésére, a fenntarthatóság témái iránt nyitottabb politikai élet is kialakul. Mindazonáltal, a kutatók eredményei azt mutatják (Stoll-Kleemann és mtsai, 2001), a társadalmi passzivitás és tagadás jelen állapota csak a további öngigazolásokot erősíti mind egyéni, mind politikai szinten.

Ezenfelül az információ elkerülését is tekinthetjük úgy, mint a politikai cselekvés és a politikaformálás hanyatlásának elsődleges okát. Bénabou (2013) ezt a mechanizmust „a tagadás stratégiájának” nevezi, és hangsúlyozza, hogy e stratégia „leszivárog” a hierarchiában, mivel a politikai vezetők normatív modellként szolgálnak a szervezet számára: „az alárendeltek végeredményben átveszik vezetőik elképzeléseit” (Bénabou, 2013: 431.). Ebben az összefüggésben világos, hogy a politikai túlélés mindent átható motivációja megtalálja az útját a hierarchiában lefelé haladva is.

Konformitás és csoportgondolkodás

Ha az emberek megbízhatóbb és jól áttekinthető információkhoz férnek hozzá, az még nem jelenti, hogy döntésükre nem nehezedik csoportnyomás vagy a saját egyéni karriercéljuk. A döntéshozókra ráadásul még a beltagok (ingroup) iránti lojalitás is hat, ami akár egy olyan szintet is elérhet, amely már a morális megfontolásokat és a kognitív hatékonyságot befolyásolja (Tetlock és Murnighan, 2012). A csoportszintű viselkedés mintái olyan csoportkoherenciát is eredményezhetnek, amely magát a csoportot ugyan hatékonyabbá teszi, de a kisebbségi véleményeket marginalizálhatja (Janis, 1982). Ez azért is lényeges a témánk szempontjából, mert a fenntarthatósággal kapcsolatos perspektívák és érvek gyakran a kisebbségi vélemények között jelennek meg. Vagyis a döntéshozatalt tekintve „*a csoport a legrosszabbat is, a legjobbat is előhozhatja magából*” (Janis, 1982: 3.).

A kollektív döntéshozás folyamataiban a csoportgondolkodás akkor alakul ki, ha a résztvevők háttere hasonló; elszigetelődnek a kívülről jövő véleményektől; elkerülik az ellentmondó nézetek kifejezését, és nincsenek egyértelmű szabályaik a döntéshozatal tekintetében. Mivel a csoportgondolkodás gyakorta a befolyásos és karizmatikus vezetők körül jelenik és szerveződik meg, megtörténhet, hogy a politikai vezetők csakis azzal a valósággal szembesülnek, amellyel szembesülni akarnak. Janis (1982) hangsúlyozza, hogy az ilyen mechanizmusok mögött egy önmagát gerjesztő folyamat áll, hiszen csak azok az emberek kerülhetnek be a belső körbe és maradhatnak közel a vezetőhöz, akik az általa elképzelt valóságot tükrözik számára vissza. A csoportgondolkodás befolyásolja a valóság felfogását, és így az ismeretek minőségét is. Tetlock (1979) rámutat, hogy a csoportgondolkodást kialakító döntéshozók leegyszerűsítik a politikai döntések értelmezését is. Ez olyan politikai „vakfoltokat” okoz, amelyek – ahogy azt az alábbi esettanulmányok is mutatják – környezeti problémákat, sőt katasztrófákat okozhatnak.

A csoportgondolkodási fiaszkóra épült politikaformálást jól példázza a japán nukleáris politika esete. A fenntartható energiafogyasztást vizsgáló tanulmányok azt mutatják, hogy sürgősen szükség lenne a nukleáris energia kivezetésére (Valentine, 2011). A társadalmi tiltakozás ellenére számos országban mégis az maradt a politikai konszenzus, hogy a nukleáris energia jelenti az egyetlen költséghatékony lehetőséget az energiatermelés szén-dioxid-kibocsátásának hatékony csökkentésére (és figyelmen kívül hagynak bármiféle egyéb alternatívát). Hasegawa (2012) a fukusimai nukleáris katasztrófa legfőbb okának a csoportgondolkodást tekinti, és bemutatja, hogy a nukleáris politikát meghatározó zárt kör (az „atomkör”) miként alakított ki olyan csoportgondolkodást, amely végül hibásnak és megkésettnek bizonyult, amikor sürgős intézkedésekre lett volna szükség. Mindazonáltal nem csupán Japánban alapoz-

zák csoportgondolkodás jellegű folyamatokra az energiapolitikát. Yang (2009) ugyanezt állítja az Egyesült Államokról is, ahol a hitekre alapozott, csoportgondolkodási folyamatoktól áthatott döntéshozás megakadályozza, hogy valódi társadalmi párbeszéd alakulhasson ki az energiatechnológiák választékáról. A nukleáris energia kérdésében az alternatív nézőpontok a hazai kutatások szerint is minduntalan kiszorulnak a politikaformálásból (Sarlós, 2015), és a domináns politikai álláspontok a jövőépítéshez szükséges társadalmi párbeszéd és a fejlesztésiigény-felmérések lehetőségét is kiiktatják (Sáfián, 2014 és 2016). Ehhez hozzájárul a tömegmédiá napirend-alakító hatása is, amely a fontosnak tartott kérdések közé ritkán enged környezeti témát (Sükösd, 2003).

Az információ szűrését okozó intézményi mechanizmusok egy sor politikai és szakértői színteret is csatasorba állítanak. Az agytrösztök (think tank) például olyan félig állami, félig kormányzati testületek, amelyek esetenként korábbi kormányzati tisztségviselőket bíznak meg, hogy rövid távú, politikaorientált tudásukat az állami kormányzat igényeinek megfelelően rendelkezésre bocsássák (Jamison, 2004; Mulgan, 2006). Legfontosabb feladatuk, hogy felismerjék, kidolgozzák és támogassák a politikailag versenyképes problémákat; meghatározzák azokat az ügyeket, amelyeket az adott törvényhozási, végrehajtói rendszerben reálisan kezelni lehet. Az ilyen „gyorstapasz jellegű” politikai megoldások jelentős szűrőhatásként működnek, és így a „fenyegető és folyamatos” problémák kisebb eséllyel kerülnek a politika napirendjére. Nem meglepő, hogy az Egyesült Államokban környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó konzervatív agytrösztök 90 százaléka tagadja az ökológiai problémák komolyságát, és elutasítja a környezetvédelmi szabályozás szükségességét (Jacques és mtsai, 2008). Az információ megszűrésére alkalmas politikai miliő a fenntarthatóság semleges politikai szótárát alkalmazza, és ezzel szalonképtelenné teszi a környezeti aggodalmakat.

Összefoglalva, a társas/intézményi szűrőmechanizmusok a politikusok számára egy leegyszerűsített valóságot és beszűkült döntéshozói mozgásteret eredményeznek. Ez azzal jár, hogy a makacs és folyamatosan fennálló problémákat nem fogják fel azok teljes körű helyi és időbeni dinamikájában, ami pedig a megfelelően összetett fenntarthatósági politikák kidolgozásának előfeltétele lenne. Emiatt volna kívánatos fellazítani a politikai intézmények zártságát, hogy könnyebb legyen megbirkózni a fenntarthatóság kihívásaival. Hiszen ahhoz, hogy a fenntarthatóság melletti politikai érvek érvényesülni tudjanak, egyszerűen szükséges a csoportgondolkodás minimalizálása; az alternatív perspektívák és nézőpontok kutatásának támogatása; egy közösségibb vezetési mód ösztönzése a demokratizált tudás hozzáadott értékét hangsúlyozva; és kollektív jellegű felelősségtudat, valamint szervezeti rugalmasság és ellenálló képesség megteremtése (Grint, 2005b).

A POLITIKAI SZŰRŐ

A következő pontokban a szelektorelmélet azon következtetéseiről lesz szó, amelyek a politikai játékszabályok és a fenntarthatóság kapcsolataira vonatkoznak. Arra fókuszálunk, hogy a politikai vezetők motivációi milyen hatással vannak a politikai színtéren a figyelembe vett, a cselekvés alapjául szolgáló információ jellegére. Az esettanulmányok és az empirikus eredmények alapján azt is állítjuk, hogy a politikailag alulreprezentált csoportoktól eredő és azokról szóló információt szisztematikusan mellőzik a politikacsinálás folyamatában.

Információfeldolgozás
és az ügyek kiválasztása a politikában

A szelektorelmélet eredeti változatában az információ leginkább abból a szempontból kap figyelmet, hogy milyen információ áll rendelkezésre a választók igényeiről, amelyek alapján modellezhető a vezetők hatalomhoz jutása (De Mesquita és mtsai, 2003). Mindazonáltal a környezeti szempontok esetében az elmélet alkalmazható olyan kérdésekre is, hogy a vezetők milyen információt vesznek figyelembe a környezettel kapcsolatban, mi azzal a céljuk, és vajon az elérhető információnak megfelelően cselekednek-e.

Az információhoz való hozzáférés tekintetében egyértelműen megállapíthatjuk, hogy az információ demokráciákban szabadabban megszerezhető, mint az autokráciákban. Ez a megállapítás általában is igaz, de vonatkoztatható a környezetről és annak állapotáról szóló információra is. Így arra számíthatnánk, hogy a demokráciákban a polgárok mind egyénileg, mind önszerveződő csoportok tagjaiként (Payne, 1995) nagyobb valószínűséggel gyakorolnak nyomást politikai vezetőikre a környezet állapotának javításáért (Li–Reuveny, 2006).

Ám ez a gondolatmenet azon a racionális döntések elméletén alapul, amely feltételezi, hogy az alternatívák közötti választási folyamat szempontjából több információ egyben jobb információt is jelent. A fentebb részletezett egyéni kognitív korlátokon és társadalmi akadályokon túl érdemes megemlíteni, hogy a politikai vezetők és a polgárok közötti kapcsolat korántsem egyirányú az információ feldolgozása és tárolása tekintetében. A politikai vezetők tisztában vannak vele, hogy a közönség emlékezete relatíve rövid távú, és adott témák csak átmenetileg foglalkoztatják őket, vagyis egy téma érdeklődési ciklusa (*issue-attention cycle*) erősen korlátozott (Downs, 1972). Érdemes megemlíteni, hogy a közösség témaérdeklődésének beszűkültségét részben a fentebb leírt egyéni információfeldolgozási torzítások társadalmi aggregálódása okozhatja, mint például a veszélyek tagadása, a kontroll elvesztésétől való félelem és más

mentális heurisztikák. A klímaváltozás példája jól szemlélteti a témaérdeklődés jelenségét (Anderson, 2009). Szélsőséges időjárás, katasztrófák vagy nemzetközi tudományos események a témát az érdeklődés előterébe emelhetik, de egy idő után a figyelem ismét másfelé terelődik (Kahn–Kotchen, 2011).

Ezt támasztják alá Herrnstadt és Muehlegger (2013) észrevételei, akik rámutattak, hogy az USA kongresszusának képviselői nagyobb eséllyel támogatnak környezetbarát politikákat, ha az őket delegáló államok nemrégiben szélsőséges időjárási körülmények sújtották, ami a témát politikailag látványossá teszi. Tanulmányukban Herrnstadt és Muehlegger (2013) a továbbiakban azt is kiemelik, hogy a politikai szereplők érdeklődése a környezetvédelem és az azzal kapcsolatos intézkedések iránt annak függvénye, hogy a téma érinti-e valamilyen módon politikai esélyeiket.

Bár ezek a kutatási eredmények nem kapcsolódnak közvetlenül a szelektorelmélethez, az ilyen esetek világosan megmutatják, hogy a politikusok legtöbbször akkor fordulnak a környezetvédelemmel kapcsolatos témák felé, ha ilyen kérdések foglalkoztatják a választóikat. Ez a viszony is azt mutatja, hogy a politikusok gyakran csak akkor cselekednek az elérhető információk megfelelően, amikor ez politikai fennmaradásukra hatással van. Mindazonáltal ebben a tekintetben a témaérdeklődési ciklus jelensége azt eredményezi, hogy a legtöbb politikus a közérdeklődés változásainak megfelelően csupán sporadikus érdeklődést tanúsít a fenntarthatóság kérdéseinek, ami ad hoc megoldások kereséséhez vezet, és nem a részletes információk alapuló rendszerszerű megközelítésekhez.

Ez a kérdéskör még inkább relevánssá válik akkor, ha a politikai helyzet túlmutat a képviseleti demokrácia megszokott logikáján. Körösényi és szerzőtársai (2016) amellet érvelnek, hogy a politikusok már külső behatások nélkül is képesek akár válságokat „feltalálni”. Az, hogy milyen témát karolnak fel önmaguktól a politikusok, különösen fontos annak fényében, hogy például Magyarországon erős az a tendencia, hogy inkább a politika tematizálja a médiát és ezáltal a közérdeklődést, mint fordítva (Boda–Patkós, 2015). Boda és Patkós a 2010–2014 közötti ciklus média és közpolitikai napirendjeinek vizsgálata során a 36 kiemelt médiafigyelmet kapó esemény közül összesen 10 olyan esetet talált, amelyet nem a politika generált. Ezek közül is összesen három olyan volt, amely esetében a törvénykezés lépéskényszerként reagált a felvetődött problémára, és mindhárom – hasonlóan az előzőkben már bemutatott amerikai összefüggésekkel – valamilyen tragédiához volt köthető (a vörösiszap-katasztrófa, a West Balkán nevű szórakozóhelyen történt pánik és tragédia, valamint a 2013-as árvíz).

Alulreprézantált csoportok és a környezet

Ha számításba vesszük a szelektorelmélet főbb pontjait, az információ fentebb részletezett szelektív felhasználásának egy további következménye is van, amely a különböző társadalmi csoportok jólétét érinti. Az elmélet értelmében a politikai vezetők általában szisztematikusan figyelmen kívül hagyják a politikailag alulreprézantált csoportok jólétével kapcsolatos információt. Különösen jellemző azonban ez az ilyen csoportok környezetének állapotával kapcsolatos információra. Más szavakkal, mindegyik típusú rendszerre jellemző, hogy a politikai vezetők a társadalom azon részeire terhelik a hátrányokat, amelyektől ők maguk kevésbé függenek (így a választójoggal nem rendelkezők vagy a névleges választók), és azoknak igyekeznek kedvezni, akiktől inkább függenek (vagyis a tényleges választók és a győztes koalíció).

Sőt, Cao és Ward (2014) azt hangsúlyozzák, a vezetők „klubjavadat” is biztosíthatnak a szelektorátus bizonyos tagjainak (vagyis olyan előnyöket, amin több ember osztozik, másokat viszont kizárnak ebből). Adams és Hutton (2004) például bemutatják, hogy a fejlődő országokban a vadállomány megőrzésére szolgáló védett területek gyakorta a turizmusból fakadó gazdasági előnyöket biztosítanak az elitek számára, ám ennek ára az, hogy a szegényebb rétegeket elüldözik ezekről a területekről (Cao–Ward, 2014). Mi több, a közjavak területi megosztása akár egyfajta vezetői stratégiává is válhat, amennyiben a választók befolyásos csoportjai adott területeken koncentrálnak. Kínában azokban a kiemelt városokban enyhítik a légszennyezettséget, ahol a kormányzati tisztviselőket nagyobb nyomás éri a helyi csoportok részéről, míg más területeken az ezzel kapcsolatos intézkedés elmarad (Cao–Ward, 2014).

Érdemes megemlíteni, hogy a környezeti igazságosság-mozgalom rámutatott: a demokratikus „játékszabályok” szintén a jelentősebb politikai befolyás nélküli, sérülékenyebb közösségekre hajlamosak terhelni a környezeti kockázatokat (Brulle–Pellow, 2006). A szelektori elméletnek megfelelően a politikai vezetők sokkal kevésbé törődnek azon csoportok jólétével, amelyek politikai fennmaradásuk szempontjából kevésbé fontosak. Hazai vizsgálatok szintén megerősítik, hogy az alulreprézantált, vagyis a legkisebb politikai és gazdasági erővel rendelkező csoportok rendre kiszorúlnak a politikaformálásból, mi több, a közvetlen demokrácia eszközeiből is; gyakorlatilag nem is értesítik őket a részvétel lehetőségéről (Szántó, 2008; Málovics, 2012; Kiss, 2012).

Igen lényeges rámutatni, hogy a jövőben felnövekvő generációk tagjai a jelen politikai rendszerben – még a demokráciákban is – meg vannak fosztva a közvetlen politikai képviselettől, így nem meglepő, hogy a politikusok igyekeznek a hátrányokat rájuk hárítani, és a győztes koalíció jelenlegi tagjait előbbre rangsorolják. Thompson szavaival: „a demokrácia a jelen iránt elfogult” (Thompson, 2010). Ennek megfelelően a hátrányokat és kockázatokat mindaddig a jövő generációkra hárítják és fogják hárítani, amíg azok jóléte nem be-

folyásolja jobban a jelenlegi vezetők politikai fennmaradását. Mindazonáltal ezeket a kedvezőtlen feltételeket talán meg lehet változtatni olyan különféle „öszöntzési” rendszerekkel, intézményi és politikai innovációkkal, amelyeket a következő részben tárgyalunk.

HÁROM LÉPÉS A KÖRNYEZETI DEMOKRÁCIA IRÁNYÁBA

Azt állítjuk, hogy minden hiányosságával és korlátozottságával együtt a szelektori modell hasznos kiindulópontként szolgál az arról folyó viták katalizálásához, hogy miként kellene megváltoztatni a politikai intézményeket, hogy azok hatékonyabb módon reagálhassanak a környezetpusztulás kihívásaira. Ez a modell rámutat, hogy a politikai vezetőket úgy lehet rákényszeríteni, hogy figyelembe vegyék a jövő nemzedékek jólétét, ha ezeknek a csoportoknak a relatív politikai jogfosztottsága megváltozik. A szakirodalomban számos megoldási formát javasolnak azzal kapcsolatban, hogy a jövő nemzedékek érdekei hogyan jelenhetnek meg a politikai folyamatokban (Gál és mtsai, 2011). Itt háromféle megoldást vizsgálunk, mint a további kutatások és kísérletek lehetséges irányát; ezek, Boston és Lempp (2011) terminológiájával élve, intézményi megoldások, kényszerítő jellegű megoldások, illetve kiegyensúlyozó megoldások.

Az intézményi megoldások során a környezeti kérdésekben döntéshozói jogokat adhatnak független testületeknek. Ezek nem közvetlenül felelősek a választók felé, és így kívül esnek a politikai játéktér szabályain, vagyis több intézményes lehetőségük nyílik a jövő nemzedékek érdekeinek képviselésére. Ilyen testületek például a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa Magyarországon,³ a finn parlament bizottsága a jövőért vagy a Jövő Nemzedékek Tanácsa Franciaországban (Gál és mtsai, 2011). Bár ezek a testületek a politikaalkotás időhorizontjának kitágítását célozzák, a fő kérdés, hogy miként tudnának túllépni a szimpla „tanácsadói” szerepen, és rászorítani a politikai vezetőket, hogy környezeti problémákkal foglalkozzanak.

A kényszerítő jellegű megoldások leginkább olyan alkotmányos biztosítékokat jelentenek, amelyek célja a politikai döntéshozók megakadályozása abban, hogy a jövő nemzedékek érdekeit sértsék (Ekeli, 2007). Ma is számos ország alkotmánya tartalmaz olyan cikkelyeket, amelyek garantálják mind a jövő nemzedékek érdekeinek, mind a környezetnek a védelmét (Boston–Lempp, 2011). Ez a megközelítés kitüntetett szerepet ad a bíróságoknak, amelyek így megsemmisíthetik a jövő nemzedékek érdekeivel ütköző törvényeket. Az ilyen alkotmányos garanciák azonban csak akkor lehetnek hatékonyak, ha az adott politikai kontextusban a bíróságoknak elegendő hatalmuk van, és hajlandóak erővel is érvényesíteni felhatalmazásukat.

Végül a kiegyensúlyozó megoldások közvetlenebb formában vezetnék be a jövő nemzedékek képviseletét a politikai színtérre, ezáltal biztosítva, hogy a politikai vezetők kénytelenek legyenek számításba venni őket. A szakirodalomban különféle választási sémákat ajánlanak a politikai döntéshozás időhorizontjának kiszélesítésére, így az adott ország választási korhatárának leszállítását (például 16 éves korig), vagy hogy gyermekük nevében a szülők szavazhassanak, ez az úgynevezett proxyszavazás. Dobson (2008) egy ennél radikálisabb megoldást ajánl: tartsanak fenn parlamenti helyeket a jövő nemzedékek képviselőinek, akiket vagy elektorok, vagy szakértői testületek választanának ki. Sőt Wolfe (2008) közvetlenül a törvényhozók politikai döntéseinek hosszú távú eredményeitől tenné függővé jövőbeni nyugdíjukat, hogy így tegye őket pénzügyileg és érzelmileg is tartósan érintetté. Wolfe szerint ez garantálhatná, hogy a politikaformálók döntéseik jövőbeni hatásait a jelenben alaposabban megfontolják. Várhatóan, a jelenlegi politikai körülmények között, az összes ilyen jellegű kiegyensúlyozó kezdeményezés számos törvényi, intézményi és politikai kihívással és akadállyal szembesülne, amelyek meghaladása érdekében innovatív és kísérleti megközelítésekre van szükség.

Az előbbieken leírt háromféle megoldás ígéretes példákat kínál rá, hogy miként lehetne a „befolyásosak” körét kiszélesíteni a politikai játékszabályok megváltoztatása érdekében, és ennek következményeként teret adni a fenntarthatóbb vezetési kezdeményezések megerősödéséhez. Ugyanakkor abban az esetben, ha a jelenlegi politikai rendszerek esetleg elmozdulnának a környezeti demokrácia irányába, a tanulmány által felvetett szűrők működésének megértése még inkább előtérbe kerülhet. A környezeti demokrácia elméletei ugyanis erősen hangsúlyozzák az értékválasztások, valamint a kommunikatív racionalitás fontosságát (Antal, 2009), amely értékek éppolyan filtereken szűrődnek keresztül, mint az itt tárgyalt információk.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunk bemutatta, hogy a környezettel kapcsolatos információ áramlása erősen korlátozott lehet, legalábbis a politikai döntéshozatal berkein belül. A valóság fentebb tárgyalt három szintjét (az egyéni, az intézményi és a politikai szintet) úgy is értelmezhetjük, mint a szinteket, ahol a bejövő információk különféle mechanizmusokon mennek keresztül, amelyek egymásra is kölcsönös hatást gyakorolva szűrik és interpretálják azokat. Alább három megoldást javasolunk arra, hogy miként lehet kezelni ezeket a mechanizmusokat.

A legnyilvánvalóbb, hogy tudomásul vesszük a létezésüket, valamint azt, hogy komolyan meghatározzák az információfeldolgozás folyamatait az összes, fentebb bemutatott szinten. Ez egyben azt is jelenti, hogy azok a kutatók,

akik munkájukkal hatást kívánnak gyakorolni a szakpolitika kialakítására, egyéb megfontolások mellett ezeket a szűrőmechanizmusokat is figyelembe kell, hogy vegyék. Írásaik hangvételének megváltoztatásával és az általuk bemutatott információk keretezésével növelhetik annak esélyét, hogy munkájuk eljut az aktuális döntéshozókhoz. A különböző politikai opciókkal kapcsolatos jelentések és javaslatok elkészítésekor olyan taktikákat alkalmazhatnak, amelyek figyelembe veszik a kognitív korlátokat, a csoportgondolkodás mintáiból eredő akadályokat, illetve a rövid távú politikai motivációkat. A szakpolitikai orientációjú kutatási jelentések elkészítésekor például figyelembe lehet venni a döntéshozók kognitív torzításait. Például úgy, hogy a szöveg az elérhető hasznok helyett a veszteségeket hangsúlyozza, és törekszik a vezető érzelmi érintettségének megteremtésére azáltal, hogy az elemzést a politikai jövőre vonatkoztatja. Ez a „reaktív” stratégia talán a legegyszerűbb válasz a szűrők támasztotta kihívásokra, ám véleményünk szerint a probléma gyökereit nem érinti.

A második, bonyolultabb stratégia maguknak a szűrőknek a megváltoztatása, amelyek ma akadályozzák és késleltetik, hogy a környezettel kapcsolatos kulcsfontosságú információ megfelelő politikákká érhesse. Amíg az egyéni szinten ez az attitűdök, a mentális modellek és a kognitív keretek megváltoztatását jelenti – lásd például Kahneman és munkatársai (2011) javaslatát, hogy a fontos döntések előtt hasznos lenne „mentális elfogultsági” listákat készíteni –, szociálpszichológiai szinten a „konstruktív másként gondolkodás” formális vagy informális intézményesítését kívánná meg a „destruktív egyetértés” (Grint, 2005b) helyett, ami ma megannyi intézményünket jellemzi. Így például olyan „egyet nem értési csatornákat” (dissent channel) lehet a politikai szervezetekben biztosítani és intézményesíteni, amelyekben keresztül a környezettel kapcsolatos alapinformáció csoportnyomástól mentesen jelenhetne meg, és nem kellene attól tartani, hogy a vezetés álláspontjától eltérő vélemény büntetést vagy megszégyenítést von maga után. A „hallgatás kultúráját” is segíthetne fellazítani, ha a politikai intézményekben túllépnének az engedelmességet hangsúlyozó szervezeti kultúrára. Továbbá a morális kiválóság szervezeti értékének (Verhezan, 2010) hangsúlyozása is segíthet elfogadottabbá tenni a „konstruktív másként gondolkodás” formáit. A ma jellemző szűrők megváltoztatása a politikai szinten azt jelenti, hogy úgy változtatjuk meg a politikai napirendet és az aktuális politikai diskurzusokat, hogy teret engedünk a környezeti kérdések megjelenítésének és hatékony „tematizálásának”, ahogyan azt az önszerveződő csoportok és a jelenlegi politikai főáramon kívül lévő pártok teszik. Boston és Lempp (2011) úgy vélik, hogy ennek az lehet az egyik módja, hogy biztosítjuk azon adatoknak az elérhetőségét és minőségét, amelyek a környezet minőségének változására, egy adott ország természeti tőkéjének nyereségeire és veszteségeire vonatkoznak. Az érvelés szerint amennyi-

ben a kiemelt ökológiai szolgáltatások romlása és annak hátrányai átláthatóbbak lesznek, a nyilvánosságban nagyobb súlyt és megalapozottságot kaphatnak a fenntarthatósággal kapcsolatos érvek. Ennek hatására a politikai szereplők is jobban rákényszerülnek, hogy ezekkel a kérdésekkel (is) foglalkozzanak, mivel így azok már hatással lesznek elszámoltathatóságukra, vagyis közvetett módon politikai fennmaradásukra. Érdemes megemlíteni, hogy ilyen változások ma is tapasztalhatók, bár csupán lassú, fokozatos mértékben. Sőt számos program és projekt tevékenyen törekszik a szűrők megváltoztatására (Jackson, 2005).

Mindenesetre hangsúlyozni szeretnénk, hogy a probléma sarokpontja a politikai vezetők motivációihoz kötődik. A politikai vezetők általában csupán akkor hajlandók a környezeti kérdésekkel vagy a jövő generációk érdekeivel foglalkozni, ha a politikai túlélésük múlik rajta. Motivációik erősen hatnak arra, hogy miként használják ezeket a szűrőket. A politikai vezetők képesek lehetnek stratégiai alapú irányításra, politikai rendszerükben a hosszabb távú tervezésre és a rendszerszintű gondolkodásra, ám ezeket a tevékenységüket jelenleg saját politikai fennmaradásuk érdekében használják. Ahogy a tanulmány több ponton rámutatott, a politikusok még a demokráciákban is inkább akkor hajlandók a környezeti problémákkal törődni, ha ez a téma nagyobb politikai jelentőséget kap és komolyan befolyásolja esélyeiket, hogy a hatalmat megtarthassák. Vagyis azokra a környezeti témákra fognak odafigyelni, amelyek közvetlen, látható hatással vannak az emberek egészségére és/vagy a gazdaságra, ezáltal pedig saját politikai jövőjüket is érintik. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a politikai vezetőket saját politikai intézményeik szabályai nem kényszerítik arra, hogy a fenntarthatósággal foglalkozzanak, nagy valószínűséggel nem is fognak így tenni. Vagyis nem arról van szó, hogy a politikai vezetők ne lennének tudatában a környezeti problémáknak, hanem hogy nem eléggé motiváltak, hogy törődjenek azokkal. Mind a szelektori modell, mind a vonatkozó empirikus eredmények azt mutatják, hogy a környezeti problémák politikai mellőzése igen szelektív, más szóval a politikai vezetőknek szisztematikus és stratégiai perspektívái vannak azzal kapcsolatban, hogy mely környezeti problémákkal muszáj foglalkozniuk ahhoz, hogy hatalmukat megtarthassák.

Így a fő kérdés, hogy miként lehet kitágítani e problémák területét, és a politikai fennmaradás előfeltételévé tenni azokat. Mivel ez a legnehezebb, legérzékenyebb kérdés, véleményünk szerint szükség lenne a politikai intézmények megváltoztatására, hogy azok jobb hatásfokkal birkózhassanak meg a fenntarthatóság fenyegető problémáival. Ebben az ügyben a politikai motivációnak kulcsszerepe van. Ezért új, kreatív stratégiai vízióra van szükség, hogy kiszélesítsük azokat a csoportokat, amelyekkel a politikai vezetőknek hatalmuk megtartása érdekében számolniuk kell.

JEGYZETEK

- ¹ Jelen tanulmány a *Journal of Cleaner Production* folyóiratban megjelent *Contradictions between political leadership and systems thinking* című tanulmány magyar változata. Érdeemes még megemlíteni, hogy az írás egy *Systemic Leadership towards Sustainability* (Rendszerszemléletű vezetés a fenntarthatóság elősegítése érdekében) tematikájú különszámba készült, amely alapvetően meghatározta a tanulmány fókuszát és kérdésfeltevéseit. Az eredeti írás megkapta a Budapesti Gazdasági Egyetem 2016-os tudományos díját a Társadalomtudományok – Nemzetközi publikáció kategóriában. A díj nagymértékben hozzájárult a tanulmány átdolgozásához és magyar változatának elkészültéhez. Az alapos és körültekintő fordításért, amely az átdolgozott változat alapját adta, a szerzők köszönettel tartoznak Konok Péternek.
- ² Mindazonáltal friss közvélemény-kutatási adatok azt mutatják, hogy az amerikaiak klímaváltozással kapcsolatos gondolkodására és a klímakutatók megítélésére jelentős hatással van a pártkötődésük. A politika tehát nagyban befolyásolja, hogy mit tartanak a társadalom egyes tagjai igaznak, kit tartanak hitelesnek és milyen intézkedéseket fogadnak el mint a klímaváltozás kezelésére adott adekvát szakpolitikai válaszokat (Funk és Kennedy, 2016).
- ³ A jövő nemzedékek érdekeinek magas szintű képviselésétől és védelmétől 2012-ben Magyarország visszalépett, amikor a 2011. évi CXI. törvényben foglaltak alapján megszűnt az Országgyűlési Biztos Hivatala, így az Állampolgári Jogok, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok és a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának Irodája is (bővebben lásd erről Bándi, 2016).

IRODALOM

- Adams, W. M.–Aveling, R.–Brockington, D.–Dickson, B.–Elliott, J.–Hutton, J.–Roe, D.–Vira, B.–Wolmer, W. (2004): Biodiversity conservation and the eradication of poverty. *Science*, No. 306., 1146–1149.
- Albrecht, Morgan (2016): *Right Wing Trends and Xenophobia in Poland: What This Means for the Rest of Europe*. http://eucenter.scrippscollege.edu/wp-content/uploads/files/2016/03/MorganAlbrecht_PolandEUPaper.pdf (letöltve: 2016. 05. 17.).
- Anderson, A. (2009): Media, politics and climate change: Towards a new research agenda. *Sociology Compass*, No. 2., 166–182.
- Antal A. (2009): A környezeti demokrácia elmélete és gyakorlata. *Politikatudományi Szemle*, XVIII/4., 82–101.
- Bándi Gy. (2016): A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana: Emberi jogi közlemények*, 1 (1), 67–92.
- Beierle, T. C.–Cayford, J. (2002): *Democracy in practice: Public participation in environmental decisions*. Washington, Resources for the Future.
- Bénabou, R. (2013): Groupthink: Collective delusions in organizations and markets. *The Review of Economic Studies*, No. 80., 429–462.
- Boda Zs. (2012): Homo politicus, avagy egy politikai cselekvés- és motivációelmélet vázlatja. *Politikatudományi Szemle*, XXI/4., 53–77.

- Boda Zs.–Patkós V. (2015): A „politikai kormányzás” a média- és a közpolitikai napirendek tükrében 2010 és 2014 között. *Politikatudományi Szemle*, XXIV/4., 68–93.
- Boston, J.–Lempp, F. (2011): Climate change: explaining and solving the mismatch between scientific urgency and political inertia. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, No. 24., 1000–1021.
- Bozóki András (2013): Diktátorok és lázadó civilek. *Politikatudományi Szemle*, XXII/1., 131–146.
- Bromley, D. (2006): *Sufficient Reason: Volitional Pragmatism and the Meaning of Economic Institutions*. Princeton, Princeton University Press.
- Brulle, R. J.–Pellow, D. N. (2006): Environmental justice: human health and environmental inequalities. *Annual review of public health*, No. 27., 103–124.
- Cao, X.–Ward, H. (2014): Winning coalition size, state capacity, and time Horizons: an application of modified selectorate theory to environmental public goods provision. *International Studies Quarterly*, doi: 10.1111/isqu.12163.
- Dahl, R. A. (1982): *Dilemmas of pluralist democracy: Autonomy vs. control*. New Haven, Yale University Press.
- Dalton, R. J.–Weldon, S. (2007): Partisanship and party system institutionalization. *Party Politics*, No. 13., 179–196.
- De Mesquita, B. B.–Smith, A. (2014): Diktátorok kézikönyve – Miért jó politika a rossz viselkedés?, Budapest, Gabo.
- De Mesquita, B. B.–Smith, A.–Siverson, R. M.–Morrow, J. D. (2003): *The logic of political survival*. Cambridge, MIT Press.
- Dobson, A. (1996): Representative Democracy and the Environment. In: W. Lafferty and J. Meadowcroft (eds.): *Democracy and the Environment: Problems and Prospects*. Edward Elgar, Cheltenham, 124–139.
- Dodds, J. (2005): *Psychoanalysis and Ecology at the Edge of Chaos*. New York, Routledge.
- Downs, A. (1972): Up and down with ecology: The issue attention cycle. *Public interest*, No. 28., 38–50.
- Ekeli, K. S. (2007): Green constitutionalism: the constitutional protection of future generations. *Ratio Juris*. No. 20., 378–401.
- Flood, R. L. (2002): *Rethinking the fifth discipline: Learning within the unknowable*. London, Routledge.
- Funk Cary és Kennedy Brian (2016): *The Politics of Climate*. Report. Pew Research Center. http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/14/2016/10/14080900/PS_2016.10.04_Politics-of-Climat_FINAL.pdf (letöltve: 2017. 05. 04.).
- Gál R. I.–Gulyás A.–Medgyesi M. (2011): *Műhelytanulmányok 5*. Budapest, Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács.
- Giddens, A. (2009): *The Politics of Climate Change*. Cambridge, Polity Press.
- Gifford, R. (2011): The dragons of inaction: psychological barriers that limit climate change mitigation and adaptation. *The American Psychologist*. No. 66., 290–302.
- Greshko Michel (2017): A Running List of How Trump Is Changing the Environment. *National Geographic*; Online edition, <http://news.nationalgeographic.com/2017/03/how-trump-is-changing-science-environment/> (letöltve: 2017. 05. 04.).
- Greskovits, Béla (2015): The Hollowing and Backsliding of Democracy in East Central Europe. *Global Policy*. Vol. 6. No. 1., 28–37.

- Grin, J.–Rotmans, J.–Schot, J. (2010): *Transitions to sustainable development: New directions in the study of long term transformative change*. New York, London, Routledge.
- Grint, K. (2005a): Problems, problems, problems: The social construction of 'leadership'. *Human relations*. No. 58., 1467–1494.
- Grint, K. (2005b): *Leadership: Limits and possibilities*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Grint, K. (2007): Learning to lead: can Aristotle help us find the road to wisdom? *Leadership*. No. 3., 231.
- Hasegawa, K. (2012): *Toward a Post-Nuclear Society: Examining the 3/11 Disaster and Nuclear Risks Symposium. Towards Long-term Sustainability*. Berkeley, The Center for Japanese Studies, University of California.
- Herrnstadt, E.–Muehlegger, E. (2013): *Weather, Salience of Climate Change and Congressional Voting*. Cambridge, Harvard Environmental Economics Program.
- Jackson, T. (2005): *Motivating sustainable consumption: a review of evidence on consumer behaviour and behavioural change*. Surrey, University of Surrey.
- Jacques, P. J.–Dunlap, R. E.–Freeman, M. (2008): The organisation of denial: Conservative think tanks and environmental scepticism. *Environmental Politics*, No. 17., 349–385.
- Jamison, A. (2004): *Participation and agency: hybrid identities in the making of green knowledge, Debating Participation—Actors Shaping Sustainable Urban Development*. Copenhagen, Royal Danish Academy of Fine Arts, 21–35.
- Janis, I. L. (1982): *Groupthink: psychological studies of policy decisions and fiascoes*. New York, Houghton Mifflin.
- Janis, I. L. (1989): *Crucial decisions: Leadership in policymaking and crisis management*. New York, Free Press.
- Jones, B. D.–Baumgartner, F. R. (2005): *The Politics of Attention How Government Prioritizes Problems*. Chicago, University of Chicago Press.
- Jost, J. T.–Hennes, E. P.–Lavine, H. (2013): „Hot” political cognition: Its self-, group-, and system serving purposes. In: Carlston, D. E. (ed.): *The Oxford handbook of social cognition*. Oxford–New York, Oxford University Press, 851–875.
- Kahn, M. E.–Kotchen, M. J. (2011): Business Cycle Effects on Concern About Climate Change: The Chilling Effect of Recession. *Climate Change Economics*, No. 02., 257–273.
- Kahneman, D. (2012): Gyors és lassú gondolkodás. HVG, Budapest.
- Kahneman, D., Lovallo, D., Sibony, O. (2011): Before you make that big decision. *Harvard Business Review*. No. 89., 50–60.
- Kahneman, D.–Tversky, A. (1979): Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*. No. 47., 263–291.
- Király, G.–Köves, A.–Balázs, B. (2017): Contradictions between political leadership and systems thinking. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 140., Part 1, 134–143.
- Kiss Gabriella (2012): Milyen a jó részvétel?: Társadalmi részvételi folyamatok értékelése környezeti ügyekben. *Társadalomkutatás*, Vol. 30., No. 4., 370–385.
- Kornai, János (2015): Hungary's U-Turn: Retreating from Democracy. *Journal of Democracy*, Vol. 26. No. 3., 34–48.

- Körösenyi András (2005): Political Representation in Leader Democracy. *Government and Opposition*, Vol. 40., No. 3., 358–378.
- Körösenyi, A.–Illés, G.–Metz, R. (2016): Contingency and Political Action: The Role of Leadership in Endogenously Created Crises. *Politics and Governance*, 4(2), 93–103.
- Leiserowitz, A. (2006): Climate Change Risk Perception and Policy Preferences: The Role of Affect, Imagery, and Values. *Climatic Change*. No. 77., 45–72.
- Li, Q.–Reuveny, R. (2006): Democracy and environmental degradation. *International studies quarterly*, No. 50., 935–956.
- MacNeill, J. (2007): *Leadership for Sustainable Development, Institutionalising Sustainable Development*. Paris, OECD, 19–23.
- Málovics Gy. (2012): Környezetvédelem vagy társadalmi igazságosság? A környezeti igazságosság koncepciójának értelmezési lehetőségei és hazai jelentősége. *Kövász*, 16(1–4), 3–31.
- Mulgan, G. (2006): Thinking in tanks: the changing ecology of political ideas. *The Political Quarterly*. No. 77., 147–155.
- Nagy Zsófia–Dessewffy Tibor (2012): Ahogy jön. A visszafogott realizmus felé. *Politikatudományi Szemle*, XXI/ 4., 125–149.
- Nil, J.–Kemp, R. (2009): Evolutionary approaches for sustainable innovation policies: From niche to paradigm? *Research policy*. No. 38., 668–680.
- Ostrom, E. (2005): *Understanding institutional diversity*. Princeton, Princeton University Press.
- Pakulski, Jan–Körösenyi, András (2013): *Toward Leader Democracy*. London, Anthem Press.
- Payne, R. A. (1995): Freedom and the Environment. *Journal of democracy*. No. 6., 41–55.
- Redekop, B. W. (2010): Introduction: Connecting Leadership and Sustainability. In: Redekop, B. W. (ed.): *Leadership for Environmental Sustainability*. New York & Abingdon, Routledge, 1–16.
- Sáfián, F. (2014): Modelling the Hungarian energy system – The first step towards sustainable energy planning. *Energy*, 69., 58–66.
- Sáfián, F. (2016): Modelling and Analysing the Effects of a New Nuclear Power Plant. Is there Room for Re-newables in Hungary by 2030?. *Geographical Locality Studies*, 4(1), 788–819.
- Sarlós, G. (2015): Risk perception and political alienism: Political discourse on the future of nuclear energy in Hungary. *Central European Journal of Communication*, 8(14), 93–111.
- Senge, P. (2006): Systems citizenship: the leadership mandate for this millennium. *Leader to Leader*, 21–26.
- Stoll-Kleemann, S.–O’Riordan, T.–Jaeger, C. C. (2001): The psychology of denial concerning climate mitigation measures: evidence from Swiss focus groups. *Global Environmental Change*, No. 11., 107–117.
- Sükösd M. (2003): Totális medialitás és ököcídium. Mediatisáció és fogyasztói társadalom: ökológiai médiakritika. *Információs társadalom*, 3(3–4.), 131–146.
- Szántó R. (2008): A telepítési konfliktusok mintázata az elmúlt évtizedben. *Társadalomkutatás*, 26(3.), 371–388.
- Tetlock, P. E. (1979): Identifying victims of groupthink from public statements of decision makers. *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 37., 1314–1324.

- Tetlock, P. E.–Peterson, R. S.–McGuire, C.–Chang, S.-J.–Feld, P. (1992): Assessing political group dynamics: a test of the groupthink model. *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 63., 403–425.
- Thompson, D. F. (2010): Representing future generations: political presentism and democratic trusteeship. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, No. 13., 17–37.
- Tversky, A.–Kahneman, D. (1981): The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, No. 211., 453–458.
- Valentine, S. V. (2011): Japanese wind energy development policy: Grand plan or group think? *Energy Policy*, No. 39., 6842–6854.
- Wolfe, M. W. (2008): The shadows of future generations. *Duke Law Journal*, No. 57., 1897–1932.
- Yang, C.-J. (2009): *Belief-based energy technology development in the United States: a comparative study of nuclear power and synthetic fuel policies*. Amherst, Cambria Press.